 DOI: 10.7816/idil-07-49-10

ÖRME TASARIMINDA EL ÖRGÜSÜ ÇORAP MOTİFLERİNİN UYGULANMASI

Vildan BAĞCI

Dr, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, vildanbacan(at)gmail.com

ÖZ

Aksesuar, kadın giyiminde, kıyafeti tamamlayan ve bütünleyen, rengi ya da malzemesi ile bir uyum ya da karşıtlık etkisi yaratan öğelerdir. Giyimde aksesuar seçimi, giyim seçimi kadar önem arz etmektedir. Çantalar, kösele, deri, kumaş, meşin, örme gibi çeşitli materyallerden elde edilebilmekte ve kadınların vazgeçilmez aksesuarlarından biri durumundadır. Çalışmada, farklı yörelere ait çoraplardan tasarlanan beş adet çanta modeli içinden seçilen Sivas yöresine ait el örgüsü gelin çorabı motiflerinden esinlenilen örme çanta tasarımının uygulama aşamalarına yer verilmiştir. Çanta tasarımında motif ve renk özelliklerinin esin kaynağına yakın olmasına özen gösterilmiştir. Uygulanan çanta malzemesinde doğal iplik olan jüt tercih edilmiş, esin kaynağı çorabın renklerine uygun olarak araştırmacı tarafından boyanmıştır. Çanta tasarım ve uygulama aşamaları fotoğraflarla desteklenmiştir. Bu çalışma ile kültürümüzde önemli yer teşkil eden ve yok olmaya yüz tutmuş el örgüsü çorap motiflerinden oluşturulan tasarımlarla günümüzde de yaşatmaya yönelik farkındalık sağlanmaya çalışılmıştır. Örme makinesinde jüt ipliğin kullanılabilirliği denenmiştir. Bunun yanı sıra örme çanta üretim aşamalarına yer verildiğinden bu tür uygulama yapmak isteyenlere kaynak olması bakımından önem taşıdığı düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler:
Tasarım, çorap, örme, çanta, motif.

APPLICATION OF HANDKNOT SOCKS MOTIFS IN KNITTTING DESIGN

ABSTRACT

An accessory is an item that compliments and completes clothing in women's clothing, creating an effect of harmony or contrast with color or material. The choice of accessories in clothing is as important as the choice of clothing. Bags can be obtained from various materials such as leather, leather, fabric, leather, and knitting, and it is one of the indispensable accessories for women.In the declaration, the application stages of the knit bag design inspired by the hand braid bridal sock motifs belonging to the Sivas region were included in the five bag models designed from socks belonging to different regions. In bag design, care has been taken to ensure that the motif and color characteristics are close to the source of inspiration. In the bag material applied, natural yarn jute was preferred and inspiration was painted by the researcher in accordance with the color of the stock. The bag design and application phases are supported by photographs. With this study, it has been tried to provide awareness about the survival of today's designs with designs made from hand knit socks motifs which are important in our culture. The usability of the jute yarn in the knitting machine has been tried. Besides, it is thought that it is important in terms of being a source for those who want to make such applications since the stages of production of knitted bags are included.With this study, it has been tried to provide awareness about the survival of today's designs with designs made from hand knit socks motifs which are important in our culture. The usability of the jute yarn in the knitting machine has been tried. Besides, it is thought that it is important in terms of being a source for those who want to make such applications since the stages of production of knitted bags are included.

Keywords:
Design, socks, knitting, bags, motifs.

 DOI: 10.7816/idil-07-49-10

1.GİRİŞ

El sanatı ürünlerinden biri olarak kabul edilen el örgüsü çoraplar, yörelere göre farklılıklar göstermekle birlikte ortak özellikler de taşımaktadır. Çorap, ayağa geçirilip baldırın yarısına ya da dize kadar çıkarılan, dış etkilerden korunmak ve giyimi tamamlamak için giyilen örgü giyecektir. Doğal ya da yapay ipliklerden ya da ikisinin karışımından oluşan liflerle örülmektedir. Zengin motif ve renkleriyle ören kişinin sevinç, hasret, üzüntü, aşk gözyaşları gibi duygu ve düşüncelerini yansıtmaktadır.

Çalışmada yazılı kaynak taraması sonucu çeşitli yörelere ait olan el örgüsü çorapların, üzerinde bulunan motif ve renklerinden esinlenilerek, çorap dışında değişik alanlarda da kullanmak, yaşamasını sağlamak ve el örgüsü çorapları gelişen teknoloji sayesinde çağdaş yorumla birlikte sunmak amacıyla beş adet çanta aksesuarı tasarlanmış içlerinden seçilen bir tanesi Silver örme makinesinde uygulanmıştır.

Giyimi tamamlayan aksesuarlardan çanta ele alınarak bu konu ile yayın taraması yapılmıştır. Çantayı oluştururken esin kaynağı olarak yazılı kaynaklardan çeşitli yörelere ait çorap örneklerinden yararlanılmıştır.

Aksesuar; temel olmayan, esas olana eşlik eden, tamamlayan ve değişik işlevlerde kullanılmasına yardımcı olan teferruat (nesne) anlamına gelmekte, kadın giyiminde kıyafeti tamamlayan ve bütünleyen, rengi ya da malzemesi ile bir uyum ya da karşıtlık etkisi yaratan öğelerdir (Büyük Larousse C.1, 1986: 293). Takı, şapka, kemer, ayakkabı, eldiven, eşarp-fular, çanta vb. olarak sınıflandırılabilir. Çanta ise; kösele, meşin, deri, kumaş, örme, plastik gibi hafif malzemelerden yapılan elde, kolda, kol altında, omuzda, belde ve sırtta taşınan özel eşyalar koymak ve aynı zamanda giyimi bütünlemek amacıyla kullanılan giyim aksesuarıdır (Meydan Larousse C.4, 1992: 352).

Motifler; yazı icat edilmeden önce insanlar arasında iletişim sağlamada örf, adet, zevk, anlayış ve inançlarının ifadesi olarak önemli bir rol oynamış ve zamanla süsleme amaçlı olarak her milletin, bölgenin kendine özgü motifleri oluşmuştur. Boş zamanları değerlendirmek, gelir sağlamak, ihtiyaç karşılamak amacıyla el ve basit el aletleri ile yapılan bu tür uğraşıları, el sanatları içinde incelemek mümkündür (Akpınarlı 1997: 157).

Türklere ait çorap ile ilgili ilk tarihi belgeler, Orta Asya'da yapılan arkeolojik kazılarda bulunmuştur. M.Ö. 5. yüzyıl arasında Hunlar'a ait 2. Pazırık kurganındaki bulgular arasında, konç kısmı koçboynuzu motifleri ile süslü yün çoraplar bulunmuştur (Diyarbekirli 1972).

19. ve 20. yüzyıllarda elde örülerek oluşturulan çoraplar; kullanılan malzeme ve üzerideki motifler bakımından birer sanat eseri haline gelmişlerdir. Sanayi devriminden sonra teknolojilerin gelişimi ile çorapların örme makinelerde örülmesiyle, el örücülüğü azalmış günümüzde çoraplar üzerinde yer alan motifler yok olmaya yüz tutmaktadır. Çoraplar üzerinde bulunan motifler; bitkisel, figürlü, geometrik, nesneli ve sembolik kaynaklardan esinlenilerek oluşturulmaktadır.

Çalışmada, el örgüsü çorap renk ve motiflerinden esinlenilerek oluşturulan çanta tasarımı düz örme makinesinde uygulanmıştır. Örme makinelerinde iğne ve ipliğin ortak hareketiyle örgü yüzeyi oluşturulmaktadır. Makine özelliğine göre tek ve çok iplikli oluşturulan örgüler tek iplikle örüldüğünde jarse adı ile anılmaktadır. Yüzü ve tersi farklı olan bu örgüler, tek ipliğin yan yana ve halkalar şeklinde ilmeklerin birbirinin içinden geçirilmesi ile meydana gelirler. Tek iplikle örülen örgü makineleri düz ve yuvarlak örgü makinesi şeklinde sınıflandırılır. Çok iplikle örülen örgüler çözgülü örme olarak adlandırılır ve bir ilmeğin oluşması için her iğneye ayrı iplik kullanılmakta ve tüm iğneler iğne rayları üzerinde birlikte hareket etmektedir.

2. ÖRME ÇANTA TASARIM ÇALIŞMALARI

Aşağıda çeşitli yörelere ait çorap örnekleri ve çanta tasarımları (Foto.1-5) (Çizim.1-5) ve uygulanan tasarımın kalıp çizimi bulunmaktadır (Çizim 6). Tasarım 5 uygulaması yapılan çanta tasarımı olup yapım aşamaları ilgili bölümde verilmiştir.

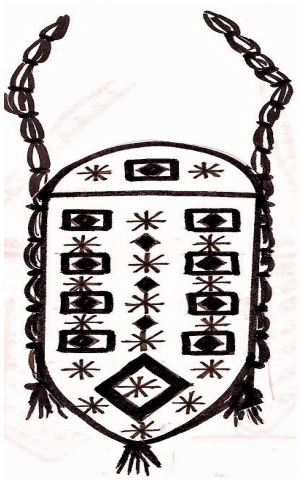

Resim 1. Esin Kaynağı; Karadeniz Bölgesi
Çizim 1. Tasarım 1 Sandıklı Motifli Çorap (Özbel 1981).

 DOI: 10.7816/idil-07-49-10

Resim 2. Esin Kaynağı; Sivas Günlük Giyim
Çizim 2. Tasarım 2
Genç Kız Çorabı (Türk El Sanatları 1993).

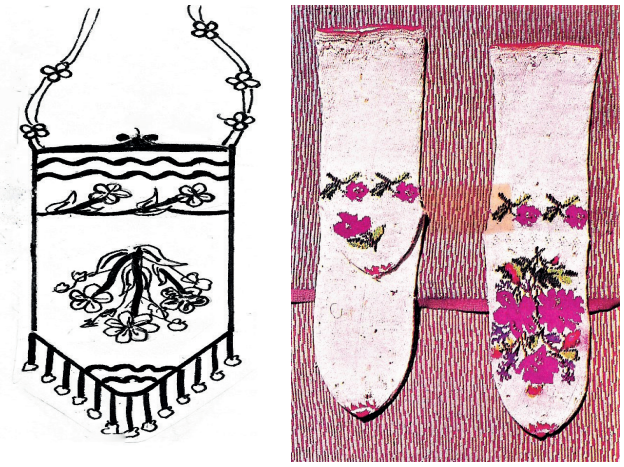

Resim 3. Esin Kaynağı; İzmir Bergama Müzesi

Çizim 3. Tasarım 3 Güllü Çorap Örneği (Türk El Sanatları 1993).

Resim 4. Esin Kaynağı; Antalya Çevresi
Çizim 4. Tasarım 4
Çakmak Motifli Çorap Örneği

(Kırzıoğlu 1992).

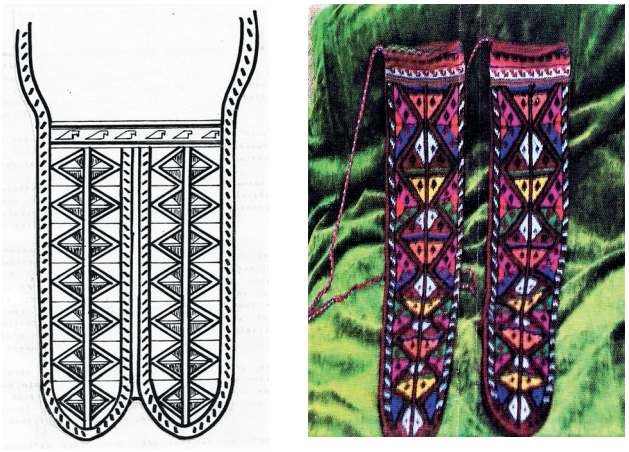

Resim 5. Esin Kaynağı; Sivas Yöresi,
Çizim 5. Tasarım 5
Baklava Motifli Yeni Gelin
(Türk El Sanatları 1993)

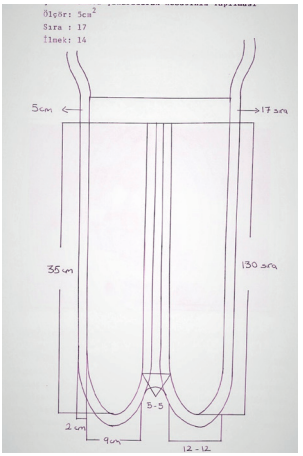

Çizim 6. Uygulanan Çanta Kalıbı

3. ÖRME ÇANTA TASARIMI UYGULAMA AŞAMALARI

Sivas yöresinde çok renkli orlon ipinden örülen ve yeni gelinlerin giydiği çoraptan şekil, motif ve renklerinden esinlenilerek örme çanta tasarımı ve üretimi yapılmıştır. Esinlenilen çorap üzerindeki motifler burundan başlayıp, başlık kısmına kadar birbirinin devamı şeklinde yedi renk iplik kullanılmasıyla oluşturulmuştur. Çorabın başlık kısmında bacağı sarması ve düşmesini önlemek amaçlı püsküllü bağları bulunmaktadır (Foto. 5).

Tasarım ürünü için malzeme olarak bitkisel liflerin içinde yer alan ince jüt (kendir) kullanılmıştır. Jüt, kolay elde edildiğinden maliyeti düşüktür. Jüt'ün kaba lifleri, balya bezi, paspas, çuval, yolluk, halat ve iplik yapımında diğer liflerle karıştırılarak değerlendirilmektedir (Sevgi 1979).

Bu malzemenin kullanılmasındaki amaç, eski döneme ait olan bu çorapların, doğal olan liflerle örülerek, gerçeğe daha yakın olmasını sağlamak, doğal ve

 DOI: 10.7816/idil-07-49-10

tek renk olan jüt ipliklerini boyayarak farklı renkler elde edilebilirliğini ve daha önce ev tipi düz örme makinelerinde bu tür iplikle, iki renk sisteminde örülmemiş olması nedeniyle kullanılabilirliğini ortaya koymaktır. Ancak, örme ipliklerde aranan en önemli özellik olan esneklik, düzgünlük ve yumuşaklığın jüt ipliğinde olmaması nedeniyle örme makinelerinde kullanımı elverişli olmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle sadece tek plakalı ve kartlı sistemde iki renkli olarak ve ipliğin kopma mukavemeti nedeni ile dikkatli bir şekilde çalışılmıştır. İki renk sisteme göre oluşturulan örme yüzey istenilen sonucu vermiştir.

Malzeme olarak seçilen jüt iplikler, doğal rengi olan bej renginde bulunmaktadır. Esin kaynağı olan gelin çorabındaki renkleri elde etmek için, hazır olarak satılan kumaş boyalarından faydalanarak modele uygun renkte iplikler araştırmacı tarafından bizzat boyanarak elde edilmiştir. Boyama, bej rengi ipliğin üzerine yapıldığı için elde edilen renkler, beyaz zemine oranla daha pastel bir görünüm vermiştir.

3.1 İpliklerin Boyanmasında Kullanılan Araç-Gereçler

- İpliklerin boyanmasında kullanılan araç olarak, piknik tüpü, tencere, leğen, kaşık, gereç olarak; jüt ipliği, kumaş boyası, tuz ve sirke, astar malzemesi olarak; astar, elyaf, dikiş ipliği kullanılmıştır (Foto.6).

3.1.1. İplik Boyama İşlem Basamakları

- Yumak halinde olan jüt iplikler, rahat boyanması için çile haline getirilmiştir.
- Tencere iplikleri alacak kadar su ile doldurulmuş ve kaynamaya bırakılmıştır.
- Kumaş boyası sıcak su ile ayrı küçük bir kapta iyice eritilmiş, kaynamaya başlayan suya katılarak, bir çorba kaşığı tuz ilave edilmiştir.
- Önceden ıslatılmış iplikler, kaynayan boyalı suyun içine bırakılarak her tarafı eşit bir şekilde boya alması sağlanmıştır (Foto.7).
- Boyanın sabitleşmesi için içine bir miktar sirke ilave edilmiştir.
- 20-25 dk. Kaynatıldıktan sonra, iplikler soğumaya bırakılmıştır.
- Soğuyan iplikler bol su ile 3-4 kez durulanmış, son durulama suyuna boyayı sabitlemek üzere sirke ilave edilerek bir süre bekletilmiştir.
- Durulanan iplikler iyice sıkılarak kurumaya bırakılır.
- Diğer renkte olacak iplikler aynı şekilde boyanarak elde edilmiştir.
- Kurutulan iplikler, örme makinesinde rahat hareket etmesi için mumlayarak yumak sarma makinesi ile yumak haline getirilmiştir (Foto.8).

3.2. Çanta Örgüsünde Kullanılan Araç ve Gereçler

- Silver örme makinesi ile 2 renk sisteminde oluşturulan tasarımda kullanılan araçlar; Triko makinesi, desen kartı, tarak, ağırlıklar, yardımcı araçlar (çengel), gereç olarak ise, çeşitli renkte boyanan jüt ipliği kullanılmıştır.
- Kullanılacak olan Silver makinesi iki renk sistemi için, 12-12 ilmek genişliğindeki kart, yapılacak desene göre, delgi aleti ile delinerek makineye yerleştirmek üzere hazır duruma getirilmiştir. Kart üzerinde delinen kısım deseni, delinmeyen kısım ise zemin rengini ifade etmektedir (Foto.9).

3. 2. 1. Örme İşlem Basamakları

- Boyanmış ve yumak haline getirilmiş olan iplikler makine iplik gergi sistemine takılır.
- Örgü türüne uygun iğne düzeni ve örnek düğmeleri ayarlanır.
- Örülecek desen kartı makineye yerleştirilir, (Foto.10) zemin rengi bordo devam ederken desen rengi siyah, mavi ve pembe olmak üzere desene göre değiştirilir. Tasarımda çanta çizimine uygun eksiltme tekniği kullanılarak üçgen duruma getirilir. Aynı düzende dört parça olacak şekilde örülür.
- Örülen parçaları birleştirmek için arasına, üçgen kenarının çevresine ve çanta ağız kenarına gelecek şekilde ayrı desenlerde parçalar örülerek örme işlemi tamamlanır.
- Örülen parçalar, yüz yüze getirilerek, tersinden dörtkenarı kapanacak şekilde teyellenir (Foto.11).
- Teyellenen parçalar, ütü bezi kullanılarak ütülenmiş, örgü parçaların ölçüsünde siyah tela kesilerek ütü ile örgü parçalarına yapıştırılır (Foto.12).
- Örülen parçaların üzerine motife uygun renklerde elde işleme tekniği olan sarma tekniği uygulanır (Foto.13).

 DOI: 10.7816/idil-07-49-10

3.3. Örme Parçalarını Tamamlama Aşamaları

- Örülen parçalar boyuna kaynatma dikişi tekniği ile birleştirilir.
- Siyah renk iplikten 4 kat kordon bükülerek motif kenarlarına dikiş ile tutturulur (Foto.14).
- Çantanın ağız bölümüne örülen parça makine elde dikişi ile (Foto.15) uç kısımdaki bantlar ise kaynatma dikiş tekniği ile birleştirilir (Foto.16).
- Çantanın kalıbına uygun elyaf ve astar kesilerek dikilmiş çanta iç temizliği yapılır.
- Çanta örgüsünde kullanılan renkli ipliklerden püskül yapılarak çantanın ön ortası ve her iki yanına ikişer tane yerleştirilerek ürün tamamlanır (Foto.17).

4. SONUÇ

Çanta tasarımı için seçilen Sivas yöresi yeni gelin çorabı esin kaynağını oluşturmuştur. Sivas yöresine ait bu çorap üzerinde bulunan "baklava" motif ve renkleri, örme makinesinde üretilecek çantada temel teşkil etmiştir. Renkler iplik farkı nedeni ile renk ve ölçüde değişiklik göstermiştir.

Esin kaynağı olan çorap, çanta tasarımında yan yana gelecek şekilde düzenlenmiştir. Böylece çanta olarak kullanılabilir hacmi artırılmıştır. İki renk sistemine göre örülen çanta üzerine çorap motifleri elde işleme tekniklerinden sarma ve kordon tutturma yöntemleriyle desteklenerek tamamlanmıştır.

Günümüzde sanayileşmenin gereği olarak el örgüsü çoraplar önemini yitirmiş ve çorap yapan bireylerin azalmasıyla yok olmaya yüz tutmuştur. Yörelerimizin birer kültür değeri olan bu eserleri araştırmak, fotoğraflarla belgelemek ve çoraplar üzerinde bulunan renk ve motifleri farklı ürünlerde yorumlayarak yaşatılması sağlanmıştır. Böylece geçmişle gelecek arasında köprü oluşturulmasına çalışılmıştır.

Resim 6. İpliklerin boyanmasında

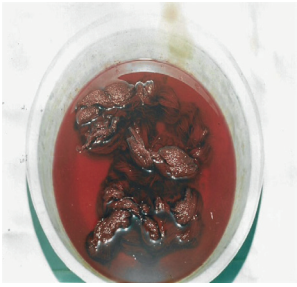

Resim 7. İpliklerin boyanması

Resim 8. Yumak yapılan kullanılan araç-gereçler iplikler

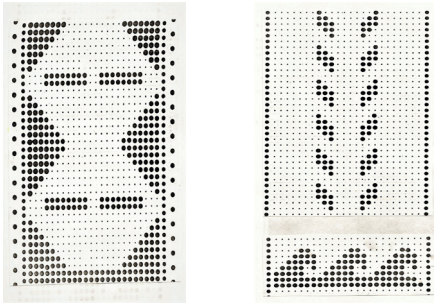

Resim 9. Makine desen kartları

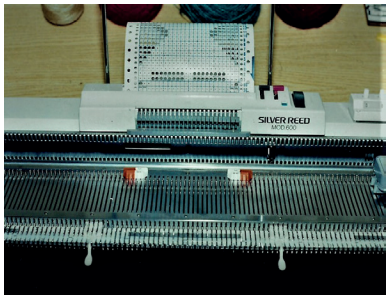

Resim 10. Kartın örme makinesine yerleşimi

Resim 11. Örgüleri teyelleme

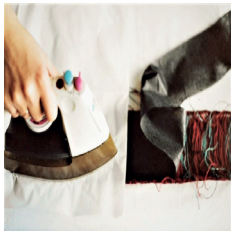

Resim 12. Tela yapıştırma

Resim 13. İşleme (sarma)

Resim 14. Kordon süsleme

Resim 15. Örgülerin birleştirilmesi

Resim 16. Çanta ucu bant dikimi

 DOI: 10.7816/idil-07-49-10

Resim 17. Tamamlanan Ürün

KAYNAKLAR

Akpınarlı, Hatice, Feriha. "Geleneksel El Örgüsü Çoraplardan Çağdaş Yaklaşımlar", Türkiye'de El Sanatları Geleneği ve Çağdaş Sanatlar İçindeki Yeri Sempozyumu Bildirileri, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, No: 1861, 1997.

Büyük Larousse, Sözlük ve Ansiklopedisi C.1., "Aksesuar" İstanbul: 1986.

Diyarbekirli, Nejat. Hun Sanatı. İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Kültür Yayınları, 1972.

Kırzıoğlu, Görgünay, Neriman. "Türk Köylü Çoraplarında Nakışın Dili" Kültür ve Sanat Dergisi, Yıl:4, S.14. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1992: 62-64.

Meydan Larousse, Büyük Lügat ve Ansiklopedisi, C.4 "Çanta". İstanbul: 1992.

Özbel, Kenan. Knitting Stockings From Turkish Villages. Printed by the Apa Ofset Basımevi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Cultural Publication, 1981.

Sevgi, Türkan. Giyim Teknolojisi. Ankara: Emel Matbaası, 1979.

Türk El Sanatları. Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1993.

*Bu araştırma 29- 31 Mart 2018 tarihlerinde Ankara'da düzenlenen 6. Uluslararası Çin'den Adriyatik'e Sosyal Bilimler Kongresinde sözlü bildiri olarak sunulmuş, Kongre Özet Bildiriler kitabında özeti yayınlanmıştır.